Söğüt

Türk Edebiyatı Dergisidir

YIL 3 – SAYI 14
MART - NİSAN 2022

(İki ayda bir yayımlanır)

KURUCUSU
NEVZAT KÖSOĞLU

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş. ADINA İMTİYAZ SAHİBİ
Ertuğrul Alpay

BASKI
Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Odin İşmerkezi No28/1
Zeytinburnu /İstanbul
Sertifika Numarası: 40619

YILLIK ABONELİK BEDELLERİ
6 sayı abone bedeli **225 ₺**

ISSN
2687-6523

ABONELİK
www.sogutdergisi.com/abonelik

Abonelik bağlantısına gitmek için kare kodu telefonunuza okutabilirsiniz.

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Sinan Terzi

YAYIN KURULU
Asuman Demir
Feyza Ay
Merve Sevde Selvi
M. Tuğrul Çolak

DANIŞMA KURULU
Asuman Güzelce
Ayşegül Büşra Paksoy
Bahtiyar Aslan
Cengizhan Orakçı
Göktürk Ömer Çakır
Oğuzhan Murat Öztürk
Senail Özkan
Şerif Aydemir

İLETİŞİM
sogut@otuken.com.tr

GRAFİK TASARIM
GNG Tanıtım

Söğüt'te neşredilen nesir ve şiirlerin tüm yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Matbu veya dijital başka mecralarda kullanımları, yayınevinin iznine tabidir.

Sevgili *Söğüt* ailesi, yazılarınızı Times New Roman fontunda, 12 punto, 1.15 satır aralığında iki yana yaslı bir şekilde gönderebilirsiniz. Referans vereceğiniz metinler için Chicago dipnot ve kaynakça sistemini kullanmanızı rica ederiz.

SÖĞÜT'TEN

SİNAN TERZİ

Bu sayımızda sadece Kırım'ın değil tüm Türk dünyasının ve Türk edebiyatının büyük ismi Cengiz Dağcı'yı yâd ediyoruz. Cengiz Dağcı, hiç şüphesiz Türk edebiyatının en büyük yazarlarından biridir. Bilerek, isteyerek, kendi tercihiyle hem de. Kendisine bambaşka bir yol çizebilmesi mümkün olduğu halde, tüm bedellerine katlanmak pahasına Türklüğün ve Türk edebiyatının bir parçası olmanın bedelini hayatıyla ödemiştir bu büyük isim. Hatırasını yaşatmak, eserlerini tanıtmak, ait olduğu dünya hakkında yetkin isimlerin görüşlerine başvurmak bir minnet borcuydu bizim için. Ne yapsak hatırasına karşı borcumuzu ödemiş sayılmayız. Kıymetli okurlarımızdan da ricamız Cengiz Dağcı'nın eşsiz üslubu ile kaleme aldığı kitaplarına sahip çıkarak, Kırım'a olan hasreti ve düşkünlüğünü asla unutmamaları. "Vatan Kırım" bu eserlere sahip çıkanlar, o milli şuuru asla terk etmeyenler olduğu sürece yaşamaya devam edecek çünkü.

Tema dosyamızda *"Edebiyatta Gurbet, Gurbette Edebiyat"* başlığını merkeze aldık. Üzerinde tarih boyu en çok konuşulan, yazılan konulardan biri galiba gurbet. Öyle sanıyorum ki iletişim imkânlarının bu denli gelişmesine rağmen insanın içinde taşıdığı gurbet hamuru daha çok su götürür.

Şiirler, hikâyeler, denemeler, incelemelerle dolu bir *Söğüt* sayısıyla huzurlarınızdayız yine. Türk edebiyatı için üretmeye, mücadele etmeye devam ediyoruz, edeceğiz. Sağlıcakla kalın.

DOSYA: CENGİZ DAĞCI

BİLGE YAZAR CENGİZ DAĞCI **/ 08**
İSA KOCAKAPLAN

İBRAHİM ŞAHİN: "YAŞADIKLARINI YAZMAK, ONA VERİLMİŞ İLAHİ BİR VAZİFESİYDİ..." **/ 17**
PROF. DR. İBRAHİM ŞAHİN İLE CENGİZ DAĞCI HAKKINDA RÖPORTAJ
MERVE SEVDE SELVİ

PROF. DR. SALİM ÇONOĞLU İLE CENGİZ DAĞCI HAKKINDA RÖPORTAJ **/ 26**
MERVE SEVDE SELVİ

BEN CENGİZ DAĞCI **/ 37**
CENGİZHAN ORAKÇI

CENGİZ DAĞCI'NIN *YURDUNU KAYBEDEN ADAM*'DA DEVLETSİZ YURT BİLGİSİ **/ 42**
DOÇ. DR. ADEM POLAT

CENGİZ DAĞCI'NIN DÖNÜŞÜ **/ 48**
ORHAN ARAS

ÖN YARGILAR ARASINDA CENGİZ DAĞCI **/ 52**
DENİZ DEPE

HASRETİN ROMANCISINDAN BİRLİĞİN ŞİİRİ: "BERİÑİZ ATAMNİÑ QILICIN MEÑA!" **/ 56**
SERVET SENA ÇELİK

TEMA: EDEBİYATTA GURBET, GURBETTE EDEBİYAT

İNSANIN GURBETLİĞİNE BİR YURT OLARAK EDEBİYAT **/ 60**
MERVE SEVDE SELVİ

TÜRK ŞİİRİNDE GURBETİN FARKLI BİÇİMLERİ YA DA HIZ VE GÖRÜNME ÇAĞINDA GURBET MÜMKÜN MÜDÜR? **/ 64**
M. TUĞRUL ÇOLAK

YAZININ SANAL ORTAMA GÖÇÜ **/ 70**
BÜLENT AYYILDIZ

FUZÛLÎ'NİN GURBETİ **/ 74**
FAHRİ KAPLAN

FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL'İN ŞİİRLERİNDE GURBET **/ 81**
ASUMAN DEMİR

SÖYLEŞİ

"GOETHE, SADECE ALMAN EDEBİYATININ DEĞİL, BİLAKİS BÜYÜK EDEBİYATLARIN, EDEBİYAT AKIMLARININ VE DÜNYA ŞİİRİNİN DELTASIDIR." **/ 84**
SENAİL ÖZKAN İLE SÖYLEŞİ
ABDULLAH EZİK

DENEME

KUTLU BİR DİLDİR TÜRKÇE **/ 105**
FATIMA FEYZA BAYER

YOĞURDU YUMRUĞU İLE YEMEK **/ 114**
PROF. DR. MUSTAFA SARI

KARINCA KADERİNCE **/ 122**
YAĞIZ GÖNÜLER

DİLİMİN KUDRETİ KELİMELER II **/ 147**
ERSİN BAYRAM

HİKÂYE

ÇUBUKLU TELEFON BEKLENCESİ **/ 100**
ŞUHEDA KABUKÇU

NARANAM MECZUBU **/ 110**
UMUT SAMİ YILMAZ

KONACAK BİR DALI OLMAYAN KANATSIZ BİR KUŞ
MUSTAFA BİLGÜCÜ / 118

SON BAHAR GÜNÜ
MEVHİBE ŞENEL / 127

KAFA SÜPÜRGESİ
SALİHA FERŞADOĞLU İLHAN / 142

AYNA
HİKMET ŞİMŞEK / 153

EFELİ HAYRİYE
SÜMER TEK / 161

GÜL AHMET
ÇAĞLAR ÇETOK / 170

KUTLUĞ İSMAİL MENÂKIBI
CİHAN ÖZKAN / 176

NEHİRLER, ADAMLAR VE ÖLÜMSÜZ KADINLAR
BÜŞRA TÜMKAYA / 188

AYDAN İNMİŞ YAŞLI CADI
CUMAGÜL BARKTABASOVA / 194

SARKAÇ
ASUMAN DEMİR / 198

MEÇHUL
RECEP YILMAZ / 202

İNCELEME

GÖNÜLLERİN YAKINLIĞI VE UZAKLIĞI: GOETHE'NİN EVLİLİĞE BAKIŞI
SEDEF AÇIKGÖZ / 93

CÖNK YAZILARI SARI ÇİÇEK VE ESKİCİLERİN PİRİ
PROF. DR. ALİ DUYMAZ / 132

ALAFRANGA TİPTEN BOBSTİLE
ASUMAN DEMİR / 158

BİR MİMAR SİNAN ROMANI OLARAK "ALTIN KUBBENİN ESRARI"
FUNDA ÖZSOY E. / 167

"HÜZÜN MELİKESİ" KİTABI ÜZERİNE
ZAFER SARAÇ / 184

ŞİİR

TÜF
A. SAMET ATILGAN / 99

SAKLA(N)DIĞIM
AYYÜCE GÜLOĞLU / 104

ANISIZ ŞAİRLERE TARİH ATLASI
BAHTİYAR ASLAN / 108

SAKLAMBAÇ
BAYRAM TAYYİP YASLICA / 113

GECİKMİŞ SİTEM
CENGİZHAN ORAKÇI / 121

YERYÜZÜ İSTANBULLARI
EBRU ÖZDEN GÜROĞULLARI / 126

YARAYI KAPATMAK İÇİN ÖLÜM VERMİŞTİN
FEYZA NUR ERTUĞRUL / 131

SEYYAR SEVİNÇLER
GAZİ TAŞ / 141

PAMUK İPLİĞİ OYULGA
İBRAHİM DAŞ / 146

SİN
KAAN KELLECİOĞLU / 152

BİR SALTANAT KUR ÜZERİMDE YIKILMAYA HAZIRI
KADİR TEPE / 156

GERİSİ AŞK YAZILSIN
MEHMET ŞAMİL / 165

YOL AYRIMI
MUHAMMET DURMUŞ / 169

RİCOCHET
MURAT ÖZEL / 175

İLK EMİR ÖNCESİ
NESLİHAN MAGUNACI / 183

GÖZLERİNDEN IRMAKLAR
OĞUZHAN GÜNDÜZ / 192

BİR BAHAR ALACAKLIYIZ
SÜREYYA ALTUNKARA / 197

BUĞU VE LEKE
YUSUF ALPER OYAR / 201

DOSYA:

CENGİZ DAĞCI

BİLGE YAZAR CENGİZ DAĞCI

■ İSA KOCAKAPLAN

Bir Kaç Söz...

Cengiz Dağcı'nın bizim için önemli olan bir yönü Türkçe yazmasını gerektirecek bir ortamda bulunmamasına rağmen Türkiye Türkçesi ile yazmasıdır. Londra'dan dünyaya Türkçe seslenmesidir.

Onun bir diğer özelliği eserlerinde Kırım Türkleri başta olmak üzere Sovyet Rusya yönetimindeki diğer Türk kavimlerinin II. Dünya Savaşı yıllarındaki trajedilerini de dünyaya duyurmuş olmasıdır. Bu önemlidir çünkü Türk'ün sahibi yoktur. Onun çektiği acı, uğradığı katliam ve soykırım sanat eserlerinin konusu olmaz. Demek ki Türk'ün derdini anlatacak sanatkârı da kıttır. 1877-78 Osmanlı Rus harbinden bu yana trajedimizi anlatan eserlerin azlığı göz önüne getirilirse bu konuda ne kadar şanssız olduğumuz anlaşılır. Cengiz Dağcı eserleriyle, II. Dünya Savaşı yıllarında milletimizin yaşadığı acıların unutulmasını önlemiştir.

Biz 1930 yılının hemen öncesinde Kırım'da ve diğer Türk yurtlarında uygulanmaya başlanan Sovyet sisteminin yaşattığı acılardan Dağcı'nın romanları yoluyla haberdar olduk. Dağcı'nın eserleri bu sebeple Sovyet Rusya'da yasaklanmıştı. Öyleyse Dağcı'nın bir başka önemli yönü de Kırım Türklerinin Sovyet sistemine geçiş trajedisini yansıtmış olmasıdır.

Dağcı kendi şahsi hayatında da derin acılar yaşamıştır. Çocukluğunda çektiği sıkıntılar, askere alınışı, esir kaplarında ölümle burun buruna geçirdiği sıkıntılı yıllar, nihayet 1946 Kasım'ında İngiltere'ye gelişi ve burada bir ömür sürecek tutunma çabası, yurdundan ebedi olarak ayrılış gerçeği ve bu gerçeğin onun ruhunda yarattığı buhranlar, yine eserlerinde yer almıştır. Yani onun eserlerinde, vatanını ve hayat bulduğu atmosferi kaybeden bir mustaribin trajedisini de buluruz.

Hem şahsen hem de mensup olduğu millet açısından mazlum durumunda olan bir insandan, kendi içine kapanması, kendinden başkalarını düşman görmesi beklenir. Ama Cengiz Dağcı savaşın bir insanlık felaketi olduğunun farkındadır ve romanlarında Türklerin dışındaki milletlerin çektikleri sıkıntılara da yer verir. İngilizlere hasrettiği üç romanı ve içinde Yahudi, Polonyalı, Alman ve Rusların yer aldığı romanları, asla kine dayalı bir bakış açısı taşımazlar. Cengiz Dağcı, romanlarına hâkim olan bu insanî bakış açısı ile de ele alınması gereken bilge bir yazardır.

18 Mayıs 1944 tarihinde anayurtlarından sürülen Kırım Türklerinde, vatanlarına dönme isteğini diri tutan etkenlerin başında Dağcı'nın eserleri gelir. Türkiye'de katıldığım pek çok Cengiz Dağcı toplantısında duyduğum Kırım asıllı gençlerin "Cengiz Dağcı olmasaydı Kırım'ı unuturduk" şeklindeki sözleri, Dağcı'nın eserlerindeki güçlü vatan ve tarih duygusunun bir tezahürüdür. Öyleyse Cengiz Dağcı, Kırım Türklerinin millî hafızası olmak bakımından da son derece önemlidir.

Onun biyografisini incelerken 1919 yılından 2011 yılına kadar Avrupa'yı ve Asya'yı derinden etkileyen rejim değişmelerine, savaşlara, sürgünlere ve trajedilere de tanık oluruz. Doksan yıllık bir tarih tanıklarıyla gözümüzün önünde canlanır.

Dağcı'nın Hayatı

Cengiz Dağcı, 9 Mart 1919 tarihinde Gurzuf'ta doğdu. Babası Emir Hüseyin Dağcı, annesi ise Gurzuflu Emir Salih Bey'in kızı Fatma Hanım'dır. Babası Gurzuf'ta berberlik yaparken annesi ile tanışıp evlenmiştir.

Cengiz Dağcı'nın ailesi 1923 yılına kadar Gurzuf'ta Demirliçeşme semtindeki Emir Salih Bey'in evinde oturur. Sonra Kızıltaş'ta Osman Dağcı'nın (Cengiz'in amcası) evine yerleşir. 1925 yılında ise, 1922 yılın-

İBRAHİM ŞAHİN: "YAŞADIKLARINI YAZMAK, ONA VERİLMİŞ İLAHİ BİR VAZİFESİYDİ..."

PROF. DR. İBRAHİM ŞAHİN İLE CENGİZ DAĞCI HAKKINDA RÖPORTAJ

■ RÖPORTAJ: MERVE SEVDE SELVİ

CENGİZ DAĞCI İLE İLGİLİ İKİ ÇALIŞMANIZ: İLKİ KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI TARAFINDAN BASILAN DOKTORA TEZİNİZ, *CENGİZ DAĞCI'NIN HAYATI VE ESERLERİ*; İKİNCİSİ DE SALİM ÇONOĞLU HOCA İLE BİRLİKTE HAZIRLADIĞINIZ ÖTÜKEN NEŞRİYAT TARAFINDAN BASILAN *VATANI DİLİNDE CENGİZ DAĞCI KİTABI*. SİZİ CENGİZ DAĞCI HAKKINDA ÇALIŞMAYA YÖNELTEN SEBEPLER NEYDİ? TÜRK EDEBİYATINDA VE AKADEMİDE YAPILAN CENGİZ DAĞCI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI NASIL DEĞERLENDİRİRSİNİZ? ■

İBRAHİM ŞAHİN. Cengiz Dağcı'nın romanları ile karşılaşmam, seksenli yıllarda, talebelik senelerimde oldu. Fakat Cengiz Dağcı'nın hayatı ve eserleri hakkında akademik bir çalışma yapmamı bana öneren hocam Bilge Ercilasun'dur. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimimi Gazi Üniversitesi'nde tamamladım ben. Bizim zamanımızda lisansüstü eğitim Tunus caddesindeki binada verilirdi. İyi hatırlıyorum, hocam

Bilge Hanım'a, Tanpınar konusunda bir doktora tezi hazırlamak istediğimi söyledim; Bilge Hanım ise Dağcı hakkında çalışmamı önerdi. Benim Cengiz Dağcı ile akademik anlamda münasebetimin başlangıcı bu şekilde oldu. O yıllarda Dağcı hakkında biyografik ya da monografik bir çalışma yoktu; hayatı hakkındaki bilgiler ise teyide muhtaçtı. O senelerde tek çalışma İsa Bey'in (Kocakaplan) Cengiz Dağcı'nın dört romanı hakkındaki kitabıdır.

Benim çalışmam 1992 yılının Aralık ayında tamamlandı. Fakat Dağcı'nın biyografisi konusundaki bilgiler epeyce eksikti. Zaten 1988'de Ötüken Neşriyat tarafından, *Yansılar*'ın ilk cildi yayınlanmıştı. En sağlam ve doğrudan bilgiler bu kitapta bulunabilirdi. Akademik çalışmaların biyografi kısımları, dikkat edilirse yazarın hayatına dair ayrıntılı bilgiler içermez. Bu sebeple doktora tezimin, Dağcı'nın hayatı hakkındaki kısmı, hem yeteri kadar malumat bulunmayışından hem de akademik mantığın gereği olarak mümkün olduğunca kısaltılmıştır. Sonraki yıllarda, Dağcı hakkında hem akademik anlamda, hem de akademi dışında yeni çalışmalar yapıldı. Dağcı'ya ilginin artmasının sebepleri arasında Sovyetlerdeki dağılmanın sonucu olarak, Kırım'ın Ruslarca yeniden işgaline kadar, Türkiye üzerinden yapılan ziyaretlerin de payı vardır. Birkaç sene önce Cengiz Dağcı hakkında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde uluslararası bir sempozyum düzenleyip sunulan bildirileri yayınladık. Yine sizin de sözünü ettiğiniz *Vatanı Dilinde Cengiz Dağcı* (Salim Çonoğlu ile birlikte) ile yakın zamanda Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından *"Aydınlıkla Karanlık Arasında: Cengiz Dağcı"* adıyla neşredilen ve tamamen Dağcı'nın biyografisini ihtiva eden çalışmayı da hatırlatmak yerinde olur.

PROF. DR. SALİM ÇONOĞLU İLE CENGİZ DAĞCI HAKKINDA RÖPORTAJ

Akmescit, Salgır kıyısında.

■ RÖPORTAJ: MERVE SEVDE SELVİ

MERHABA HOCAM, HOŞ GELDİNİZ. HENÜZ ORTAOKUL ÖĞRENCİSİYKEN ŞİİRE BAŞLAMIŞ OLMASINA RAĞMEN CENGİZ DAĞCI'YI DAHA ÇOK ROMANLARI VE HİKÂYELERİYLE BİLİYORUZ. BUNUN SEBEPLERİNE DAİR NELER SÖYLENEBİLİR?

SALİM ÇONOĞLU: Sadece Kırım Türk Edebiyatı'nın değil, Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatlarının da önemli yazarlarından biri olan Cengiz Dağcı'nın edebiyata olan ilgisi şiirle başlamış olsa da, şairliği üzerinde çok fazla durulmamıştır. Cengiz Dağcı'nın 1936-1946 yılları arasında kaleme aldığı şiirler, hem Kırım Türk Edebiyatı'na hem de Cengiz Dağcı'nın edebiyatçı kişiliğinin şekillenmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu şiirler, roman ve hikâyeleri kadar başarılıdır. Kırım'da, Ömer İpçi, Cafer Gafar, Cemil Seydamet gibi Kırım Türk Edebiyatı'nın önemli isimleriyle aynı yolu izleyen Cengiz Dağcı, şiirden düz yazıya geçiş yapan sanatçılardandır.

Eski gelenek ve göreneklerin en saf hâliyle yaşandığı, muhteşem bir tabiata sahip büyüleyici bir çevrede yetişen Cengiz Dağcı'nın, şiirin, insanı kendisine çeken/cezbeden büyüsüne kapılacağı muhakkaktır. Hatıralarında, Gurzuf'ta, Kızıltaş'ta doğan çocukların isimlerinin, doğum tarihlerinin sicil kütüğüne yazılı olup olmamasının önemli olmadığından söz ederken tabiatla, şiirsel dünyayla kurduğu ilgi de bu durumu doğrulamaktadır. *Hatıralarda Cengiz Dağcı* adlı kitabında bu duruma dair şunları söylüyor Cengiz Dağcı:

> "Doğduğunuz gün siz bir Gurzuf türküsü olurdunuz. Sabahın köründe motorlu kayığıyla denize çıkan balıkçı söylerdi türkünüzü; tütün tarlalarında tarhlara tütünlerin fidelerini diken kızlar söylerdi türkünüzü; bağlarda üzümler devşirilirken kuşlar duyardı türkünüzü Aypetri'den Ayı Dağı'na dek."

Amcasının kızlarından Dr. Aslıhan Dağcı'yla evli olan şair Ziyaeddin Cavtöbeli'nin de Dağcı üzerinde önemli tesiri vardır. *Yansılar-1*'de "*Kartanay ve Eçkisi*" adlı şiiri yayımlandığında Cavtöbeli'nin, kendisini çalışma odasına alıp şiir üzerine konuştuğundan söz eden Dağcı, yazdığı her şiirde ablasının evine koşup bu şiirleri şaire de okumaktadır. Dergilerde yayımlanan birkaç şiiriyle artık şair olduğunu zanneden Dağcı, 1939 kışında "*Yangın*" adında bir öykü yazar. Öyküyü bitirince müsveddeleriyle Cavtöbeli'nin yanına koşar ve öyküyü ona okur. O akşam, bütün yorgunluğuna rağmen Cavtöbeli, Dağcı'yı her zamankinden daha büyük bir dikkatle dinler. Öykü bittikten sonra Dağcı, onun yüzüne bakar ve yüzündeki yorgun çizgilerin tamamıyla silindiğini fark eder. Bir süre sonra Cavtöbeli, Dağcı'nın yüzüne bakarak, "Bana kalırsa sen şiir yazma, öykü yaz!" der. Dağcı'nın kuşkusu yoktur. Şair onu başından savmak için böyle konuşmuştur. Hatta o güne değin dergilerde basılmış şiirlerinin değersizliğini yüzüne vurmak için böyle konuşmuştur. Ancak bu bir dönüm noktasıdır. Bu görüşme, Dağcı'nın romana yönelmesini sağlayacaktır. Muhtemelen bu yüzden şairliği geri planda kalmıştır. Şunu da eklemek lazım. Bu şiirler 1940 öncesine ait. Sovyet iktidarı, Kırım coğrafyasının hafızasını dile getiren bu metinlere ulaşılmasını engellemiş. Dağcı'nın şiirleri ancak 1990'lı yıllardan sonra gündeme geliyor. Onun şiirlerini bir araya getiren Rahmetli Yunus Kandım ve Rıza Fazıl'ın kitaplarını da burada analım. Biz bu şiirlerden onlar sayesinde haberdar olduk.

"YÜZYILLAR BOYU ÖLDÜRÜLEN VE HER ÖLDÜRÜLDÜĞÜNDE YENİDEN DİRİLEN BİR ULUSUN ÇOCUKLARI DEĞİL MİYİZ BİZ?" DİYE SORAN CENGİZ DAĞCI, BAĞLARINDAKİ ÜZÜMLERİ ÖPÜP AĞLADI DİYE BABASININ TUTUKLANMASIYLA DAHA ÇOCUK YAŞTA TRAJİK OLAYLARA ŞAHİT OLMAYA BAŞLAR. SÜRGÜN, KATLİAM, SAVAŞ, ESİR KAMPLARI, KITLIK GÖRMÜŞ; BİLİNMEZLİK İLE GENİŞ BİR COĞRAFYADA ÇİLELİ BİR YAŞAM SÜRMÜŞTÜR. CENGİZ DAĞCI'NIN BİYOGRAFİSİ, POETİKASINI NASIL ETKİLEMİŞTİR?

BEN CENGİZ DAĞCI

■ CENGİZHAN ORAKÇI

Ben doğduğumda müthiş bir kar yağmış Gurzuf'a, Mart'ın 9'u imiş. Adımı Cengiz koymuşlar, onca isim dururken neden bu isim? Bunu sormayı akıl ettiğimde artık soracak kimsem yoktu yanımda. Benim adım *"Kalbikul"* olmalıymış aslında, bu bana daha çok uyardı sanki. Kalbine kul adam, o benim işte.

Gurzuf neresidir, kim nereden bilsin. Aslında Karadeniz'den karşıya doğru baksanız belki de görebilirsiniz benim doğduğum toprakları. Orada, Kırım'da bir zamanlar biz yaşardık, ben de işte o yıllarda 1919 tarihinde doğdum. Siz o zamanlar bir "sırat köprüsü"nden geçiyordunuz, biz de daha sonra, daha beterini yaşayacaktık. 1944 yılı geldiğinde doğduğumuz topraklarda bizden bir tek kişi kalmayacaktı. Daha doğrusu bırakmayacaklardı! Ruslar hepimizi sürecekti yurdumuzdan. Siz

hiç değilse, o sırat köprüsünden geçtiniz ve hayatta kaldınız. Kaldınız ve bizim hepimizin umudu oldunuz, size bakarak hayatta kaldık, bu umuda tutunarak yaşadık.

Doğduğum ev bizim değilmiş, sonra kendi evimiz olmuş, Akmescit-Yalta yolunun kenarında bir ev. Bu evin balkonundan bakınca gördüğüm manzarayı ölene kadar unutmadım, bir fotoğraf gibi hafızama yerleştirdim. Neler yoktu ki bu manzaranın içinde; Tübya kırları, Ayı dağı, adalar, deniz, yeşil bağlar, mezarlık, mavi gökler, çiçekler.

Neler olacağının ilk habercisi 1929 yılında yaşandı aslında. O zaman 10 yaşındaydım, Kızıltaş'taki sürgünlere şahit oldum. Oturduğumuz evin penceresinden açık kamyonlarla götürülenler arasında akrabalarımızdan olan kişiler de vardı. Yalta otoyolunun kenarında ağlaşan analar, kadınlar, çocuklar vardı. Babaları nereye götürüyorlardı, niçin götürüyorlardı? O zaman çok anlamıyordum ama günden güne Kızıltaş'ta yüzyıllardan beri devam edip gelen hayatımız değişmeye başlamış, boşaltılan o evlerle birlikte bir kara bulut çökmüştü tepemize sanki. Issızlık ve korku büyüyordu gittikçe.

Babamla birlikte ben de rıhtımdaydım, sürgün edilenler bir vapura bindiriliyordu. Nereye gideceklerdi, neden gidiyorlardı? Aklım almıyordu. Aslında o gün orada gördüklerim, sonradan bizim de yaşayacağımız olayların başlangıcıymış. Kızıltaş'tan çıkarılan köylülerle vapur tıklım tıklım dolmuştu. Kalabalıktan çıt çıkmıyordu, kadınlar mendilleri dudaklarında için için ağlıyorlardı. Sessizliğin ne olduğunu o gün orada anladım. Sonra vapur kalktı. Kıyıdan ayrılırken vapurdaki Kızıltaşlıların söylediği "Ant ettim"in ezgisi ömrüm boyunca kulaklarımda hep yankılandı, hiç unutmadım. "Ant etkenmen, söz bergenmen milet içün ölmeğe…"

Bu daha sonra benim ailemin başına da geldi, amcalarım da aynı akıbeti yaşadı. Aslında benim ailemin yaşadığı trajedi, bütün Kırım Türklerinin trajedisiydi. Hiçbir Kırım Türkü bunun dışında kalmadı. Rus emperyalizminin hedefi Kırım'da bir tek Kırım Tatarı bırakmamaktı. Sonunda hedeflerine de ulaştılar. Yüzyıllardır girayların oturduğu, Kırım Tatarlarının yurdu olan Kırım'da bir tek Türk kalmadı. Kırım'ın gerçek sahipleri olan Kırım Tatarları sürgünde yarım yüzyıl Kırım'sız yaşadılar. Sürgünde ölenler hep Kırım özlemiyle gözlerini kapadı.

1939'da savaş başlayınca askere çağırıldım. Kısa bir eğitimden sonra kendimi savaşın ortasında buldum. 1941'de Almanlara esir düştüm, *Korkunç Yıllar* romanımda bunları anlatıyorum aslında. Bir cehennem yolundan geçer gibiydik. 1942 yılında Nisan ayında Türkistan Lejyonu'na katılmak üzere Varşova'ya getirildim. Burada verilen bir eğitimden sonra subay oldum. Eylülde iki haftalık bir izinle Kırım'a geldim, Akmescit'teki ailemi, Canköy'ü, Gurzuf'u ziyaret ettim. Meğer bu be-

CENGİZ DAĞCI'NIN *YURDUNU KAYBEDEN ADAM*'DA DEVLETSİZ YURT BİLGİSİ

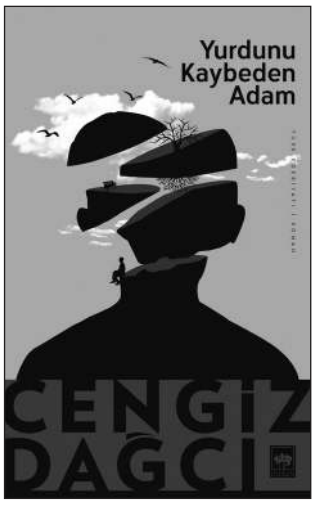
■ DOÇ. DR. ADEM POLAT

Doç.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

"Babam sustu. Birden sustu.
Asıl babamı o sessizliğin içinde görüp tanıdım."
Cengiz Dağcı

"Yersizyurtsuzlaşmayı kateden ses ya da sözcük,
anlamlı dilden türediği halde ona ait değildir."
Deleuze-Guattari

Cengiz Dağcı'nın romanlarında sıklıkla yinelenen vatan ve yurt özlemi, ilk anlatılarından olan ve 1957'de yazılan *Yurdunu Kaybeden Adam*'da çok karmaşık bir vatan ve yurt fikrine kapı aralar. Başkarakter Sadık Turan'nın roman boyunca gezindiği coğrafyalarda devlet olgusuna yönelik kurumsal aidiyet fikrinden uzak oluşu, aynı zamanda devlet

olgusunu ve bu olgunun iktidar boyutlarını yaşayan özneleri, Türkistan ideali bağlamında ortak bir yurt ve vatan fikrinde birleştirirken birtakım meseleleri siyaset ve edebiyat üzerinden tartışmayı gerekli hale getirmektedir.

Öncelikle 'devlet' kuramsal temelde ortak bir araya gelişin ideolojik, kültürel ve dilsel boyutlarıyla yakından ilgilidir. Platon'dan itibaren eski toplumlara ait kutsal olan-kutsal olmayan ayırımının siyasetin bilimsel inceleme altına alınmasıyla beraber 'kamusal' ve 'özel' ayırımına dönüşmesi[1], bireysel aidiyetten kamusal aidiyete geçişin önemli bir aşaması olarak görülebilir. Fakat iki ayrı siyasal metin olarak Platon'un *Devlet* ve Farabi'nin *Medinet'ül Fâzıla,* teorik olarak erdem ve fazilet üzerine inşa edilmelerine karşın Aydınlanmanın erken metinlerinden Machiavelli'nin *Prens*'te, özellikle Platon'un hiçbir yerde var olmayan soyut bir devlet yarattığını ve ideal devletin havada kaldığını[2] pragmatik bir tutumla savunur. Bu bağlamda devlet teoriğinin Machiavelli'den Marks'a sert bir araç endişesine dönüşmesi, İkinci Dünya Savaşı sırasında yazınsal üretimini yoğunlaştıran Cengiz Dağcı'nın şahit olduğu dünyada; siyasal hissizliğin edebî dildeki görünümüne yönelik bazı meseleler açığa çıkarmaktadır. Fakat devlet olarak adlandırılan ulusal örgütlenme ve tüzel varlığın siyasal hissizlik oluşturması, *Yurdunu Kaybeden Adam* ve Sadık Turan için ne tür bir devletsizlik düşüncesi besler? Meseleye öncelikle var olan devlet olgusunun teknik boyutundan bakmak fayda sağlayacaktır.

Cengiz Dağcı'nın yaşadığı dünya, siyasal devlet modellerindeki Aydınlanma sonrası uygulama faaliyetlerinin hız kazandığı Birinci ve İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlamaktadır. Totaliterleşen dünyanın demokrasi algısı açısından bakıldığında yaşanan çağa yönelik Karl Popper, yönetim sistemlerinin demokrasiler ve tiranlıklar olarak şekillendiğini söyler ve şu soruyu sorar: "Kim yönetmeli? Halk mı, işçiler mi, kapitalistler mi"?[3] Haliyle Cengiz Dağcı'nın yaşadığı toprakları proleter dikta yönetmeye başlar. Eşitlik vadeden sistem, ütopyacı unsurlarla refaha muhtaç insanları cezbederek Marksist yörüngede bir ideolojiye değil bir dine dönüşmüştür.[4] İşte devlet algısına rengini veren totaliterleş-

[1] William Ebestein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri,* (çev. İsmet Özel), Şule Yay., İst., s. 19.
[2] Gülenç Kurtul, *Siyaset Felsefe Tarihi/Niccola Machiavelli*, Doğu Batı Yay., Ank., 2014, s. 137.
[3] Karl Raimnd Popper, *Hayat Problem Çözmektir,* (çev. Ali Nalbant) YKY., İst., 2016, s. 164.
[4] *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri,* s. 361.

CENGİZ DAĞCI'NIN DÖNÜŞÜ

■ ORHAN ARAS

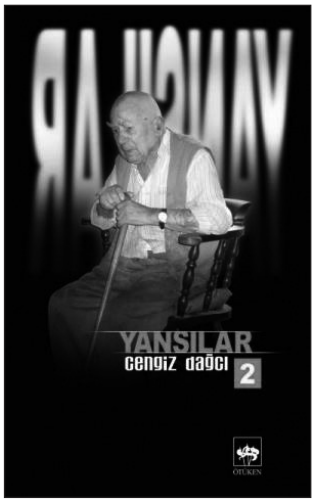
Yalta, Kızıltaş, Gurzuf, Akmescit, Bahçesaray... Beni, çocuklukla delikanlılık arasında uykusuz bırakan yerler... Adını duyup da görmediğim, suyunu içip toprağını koklamadığım uzak diyarlar. Ama uykularımda yüreğimi sıkan, içimi acıtan, gözlerime yaşlar süren mekânlar…

Nereydi Kızıltaş, nereydi Gurzuf?

Yurdunu kaybeden adamın canında, kanında, fikrinde, zikrinde olan bu isimler niye beni bu kadar yakıyor, sarsıyordu?

Londra'nın Fulham Road bölgesinde bir adam bu isimleri sayıkladıkça, hayalinde Gurzuf'un Ayı Dağı'ında, Gelinkaya'sında gezinirken benim de çocukluk hayallerimde fırtınalar kopuyordu. Londra'nın Southfields'inde bir adam:

"İşte işte... Geleyatır

Ayağında kırmızı katır
Geleyatır Çora Batır."

Türküsünü ağlaya ağlaya söyledikçe ben sürgün Sadık Turan'ı, bahtsız Çoban Seyid Ali'yi düşünüyor ve hüzünleniyordum.

İlk önce Cengiz Dağcı'nın *Yurdunu Kaybeden Adam* romanını okumuştum. Sonra da *Korkunç Yılları*. Savaş, ölümler, korkunç insanlık trajedileri, sürgünler... Bütün bunlar çocukluk dimağımı kızgın bir demir gibi dağlamıştı. Ama en çok Sadık Turan'ın savaşın ortasında köyüne gidişine, Kırım'ı son kez görüşüne ağlamıştım. Kavuşmalarla birlikte ayrılıklar ne zordu Allah'ım! Hele son görüşler, son dokunuşlar, son gülüşler, son el sallayışlar...

Zaten ondan sonra da binlerce insanın hayvan vagonlarında öldürüldüğü sürgün dönemi başlamıştı.

Akmescit'i, Gurzuf'u Cengiz Dağcı'nın dilinden okumak ne yaman şeydi! Ama okumuştum işte... Binlerce kilometere uzakta ve gözlerimi Karadeniz'in ötesine, bir zamanlar bizim olan yurtlara dikmiş, okumuştum.

Dağcı, uzun yıllar önce yurdunu kaybetti sonra da gurbetten eller üzerinde ebedi olarak yurduna döndü. Onun vefatını duyduğumda yıllar önce okuduğum kitaplarındaki mekânlar, isimler capcanlı birer varlıklar gibi yeniden gözlerimin önünde canlandılar. Ve anladım ki aslında sanattı her şeyi yaşatan. Ama Cengiz Dağcı romanlarında sadece sanat yapmıyordu. O yurduna ve yurdundan toptan kovulmuş insanlarına ağıt yakıyordu. Bizlere de o ağıtları okuyup ağlamak düşüyordu.

Tam 92 yaşında yurduna döndü. Eller üzerinde. Onu tutan ellerin içinde bir Türk Dışişleri Bakanı'nın, bir Türk Kültür Bakanı'nın elleri de vardı. Bu dönüş işte muhteşem bir dönüştü. Çünkü Dağcı sanatıyla, Osmanlı'nın onun yurduna olan borcunu böylece ödetmişti.

9 Mart 1919'da Gurzuf' da başlayan ömür, dilinden düşürmediği Kızıltaş Kö-

TEMA:

EDEBİYATTA GURBET, GURBETTE EDEBİYAT

İNSANIN GURBETLİĞİNE BİR YURT OLARAK EDEBİYAT

TEMA:
EDEBİYATTA GURBET, GURBETTE EDEBİYAT

■ MERVE SEVDE SELVİ

"Dünyaya rağmen, bu dünyada oturan biri olacağım."

Dünya içinde var olmamızı sağlayan şey, mekândır. İlk mekân olarak bedende (kendi bedenimiz ve rahmine düştüğümüz annemizin bedeni), sonra da doğumla birlikte gerçek anlamıyla bir mekânda (yer, bulunulan yer; ev, yurt; uzay)[1] bulunarak dünyada kendimize bir yer edinir ve böylelikle var oluruz. Arapça "kevn (olma, var olma, varlık, vücut[2])" kökünden türeyen mekân[3], böylelikle ilk andan itibaren ontolojik olarak *ben*i tasarladığımız, inşa ettiğimiz, tanıdığımız, tanım-

[1] https://sozluk.gov.tr/

[2] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.513.

[3] A.g.e., s.604.

ladığımız yerdir. Bu bakımdan mekân, içsel olanla da ilintilidir ve içsel bütünlüğümüzü kurmamızda da rol oynar. Bachelard'ın "… gerçekten ikame edilen her mekân, kendinde ev kavramının özünü barındırır" ifadesinden hareketle, ev-insan ilişkisi temelinde, içeri ve dışarının diyalektiğini anlamak önemlidir. Düşlemeyi barındıran, düşleyeni koruyan ev olmasa insan, dağılmış bir varlık olurdu.[4] Anıları barındırması sebebiyle geçmişi, düşleri barındırması sebebiyle geleceği bünyesinde bulunduran ev ya da evde hissettiğimiz mekânlar, kendimizle ve/veya dünyayla kurduğumuz ilişkiyi şekillendirir.

Şair John Clare ile ilgili bir anekdota değinerek "kendini evinde hissetme" halini açıklayan Tiffany Watt Smith, bu hâlin mekândan ziyade oradaki insanlarla ilişkili olduğundan bahseder. Aşkı Mary Joyce'u görmek için akıl hastanesinden kaçan şair, trajik bir yolculuktan sonra Mary Joyce'un aslında çoktan öldüğü kendisine hatırlatıldığında, "'evindeyken evsiz' hissetmeyi yalnızlıkların en büyüğü olarak" yazmıştır. Şairi; üç gün parçalanmış ayakkabı ve yaralanmış ayaklarla, yorgunluktan bitap düştüğünde kapı önlerinde uyuyacak ve açlıktan yol kenarındaki otları yiyecek bir yolculuğa sürükleyen o duygu, "kendini evinde hissetme (homefulness[5])" arzusuydu.[6] Bu durumu tersten okuduğumuzda şairi bu perişan yolculuğa sürükleyen; gurbette hissetme, gurbete düşme, sıla hasreti çekme, gurbet çekme duygusuydu. Bu duygu, bir mekân içinde olmak/olmamakla ilişkili değildi; bir yere/kişiye/şeye ait hisset(e)memek/ol(a)mamak ile ilişkiliydi.[7]

Dünyaya dûn olan insan için gurbetlik bir kaderdir. "Bu sürgün yeri, bu pıtraklı diyar" bir yolda olma ve arayış hâlidir; insanın eksildiği "bütün"le yeniden tamamlanmanın yollarını aradığı yerdir. "Tüm canlılar için bütünden ayrıştıkları oranda mevcut olan eksiklik hali ve zaman içinde süreğen eksiliyor olma yaşantısı, insan için tüm devinimlerinde belirleyici özellikte" olmakla birlikte en çok sanatla ve edebiyatla ilişkisinde belirir. Kendini dünyaya, zamana, mekâna ait hisset(e)meyen insan, bu gariplik/yabancılık hissiyle kendine ait olanı bulmak, kendini ait hissettiği/hissedeceği o yere ulaşmak için sanata/edebiyata yönelmiş, "dili, varlığın[ın] evi" kılmıştır. Genelde sanat özelde edebiyat, kaderi gurbetlik olan insana, çoğu zaman öz yurduna dönmesi için yollar sunarken bazen de insana bizzat sanatın/edebiyatın bir ev ve yurt olduğunu söyleyebiliriz.

---

[4] Gaston Bachelard, Alp Tümertekin (Çev.),*Mekânın Poetikası*, İthaki, İstanbul, 2018, ss.36-37.

[5] Kendini evinde hissetme hissiyle dopdolu olmak

[6] Tiffany Watt Smith, Hale Şirin (Çev.), *Duygular Sözlüğü*, Kolektif Kitap, İstanbul, 2018, ss.143-144.

[7] Ev, yurt sanırım bir de aşk ile ilişkimiz ait/sahip olma/hissetme üzerinden kuruluyor.

TÜRK ŞİİRİNDE GURBETİN FARKLI BİÇİMLERİ YA DA HIZ VE GÖRÜNME ÇAĞINDA GURBET MÜMKÜN MÜDÜR?

TEMA:
EDEBİYATTA GURBET, GURBETTE EDEBİYAT

■ M. TUĞRUL ÇOLAK

İçinden geçtiğimiz zaman dilimi tanımların mutlaklığının çözüldüğü veya hızla çözülmeye devam ettiği bir kavramsal evre. Geçen on yılların retoriğinin, bugünün ruhunu veya gündelik yaşantıyı oluşturan parçaları anlamlandırmadaki yetersizliği, kuşaklar arası ilişkilerdeki büyük kopukluğun da nedenlerinden biri. Bazen aralarında bir iki kuşak olan sanatkârlar arasında bile kavram tercihlerinde kayda değer farkların görünmesi hız çağına dayandırılarak açıklanabilir. Hatta öyle ki bazen geçen ayın, haftanın kavramları bile şu anda revizyona uğruyor olabilir. Müthiş pazarlama teknikleriyle, göz alıcı reklamlarla yeni modeli piyasaya sürülürken bir üst modeli zaten hazır eden dinamikler, söz ve edebiyat bağlamında da sürekli yeniyi dayatan bir hegemonya kurmakta. Böylesine bir evreden geçmekte olan insanlığın bugün "gurbet" kavramı ve olgusuyla kurduğu ilişki hakkında yeni şeyler söyle-

YAZININ SANAL ORTAMA GÖÇÜ

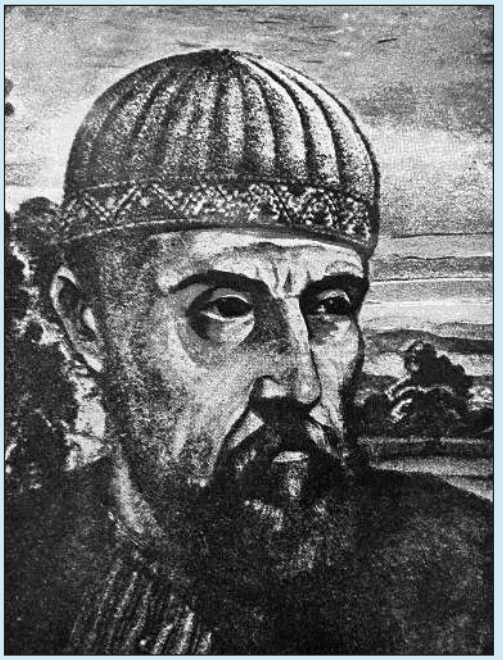

TEMA:
EDEBİYATTA GURBET, GURBETTE EDEBİYAT

■ BÜLENT AYYILDIZ

Göç etmenin, mekân değiştirmenin, fiziki ya da psikolojik sınırları aşmanın insanlık tarihi kadar eski temalar olduğu aşikâr. Peki, bu olguların bu kadar eskiye dayanması bize ne anlatıyor? Mekân değiştirme, Jung'a göre o kadar kadim ki insanlığın kolektif bilincine işlemiş. Mitlerin peşine düşen Mircea Eliade ve Joseph Campbell da mekânın, eşik geçmenin insanın tekâmül etme yolculuğunda bir vazgeçilmez olduğunu gösterdiler. Nitekim, göç etmek de zamanla birlikte birtakım değişikliklere uğrayan bir olgu. Kapitalizmin neredeyse dünyanın her yerini sardığı bir dönemde, teknolojinin de etkisiyle mesafeler alabildiğine kısaldı. Hayat hızlanıverdi, Kaf Dağı'nın ardı denen yere "görüntülü bağlanmak" mümkün hâle geldi. Peki kimi zaman insanların gurbet ve sürgün acısını dindiren, kimi zaman yeni diyarlar keşfetme hevesini kamçılayan yazıya ne oldu? Yazı da tıpkı insan gibi zamana

FUZÛLÎ'NİN GURBETİ

Münir Fehim, Fuzûlî portresi, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, s. 545.

TEMA: **EDEBİYATTA GURBET, GURBETTE EDEBİYAT**

■ FAHRİ KAPLAN

Esîr-i gurbetiz biz senden özge âşinâmız yok (Fuzûlî)

Türk edebiyatının en âşıkane ve yakıcı edaya sahip şairlerinden olan Fuzûlî'nin hayatını Kerbelâ, Bağdat, Necef, Hille dolaylarında geçirdiği konusunda kaynaklar müttefiktir. Bu iklimin yakıcılığı ve sıcaklığı Fuzûlî'nin gönül ateşi ve dehasıyla birleşince ortaya onun muazzam eserleri çıkmıştır. Şiirlerinde aşkın bin bir hâlini ızdırabı merkeze alan, hatta çoğu kez acıyı arzulayan bir anlayışla dile getiren Fuzûlî, aşkla pişmeyi daima yüceltmiş, bu yanışların insanı kemale erdireceğini keşfetmiş bir şairdir. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*'nin ilk on sekiz beytinde neyin hikâyesinden bahsederek; kamışlıktan koparılan, içi boşaltılan, ateşte, güneşte[1] pişirilen, bağrında delikler açılıp

[1] Mevlânâ özelinde düşünecek olursak "Şems" de güneş demektir ve ney olacak kamış nasıl güneşle pişerse Mevlânâ da Şems ile pişmiş ve yanmıştır.

başına siyah başpare, boğumlarına madeni tel ve halkalar takılan ney'in bütün bu geçirdiği süreçler neticesinde neyzenin nefesini duyuracak hâle gelmesine (tam bir ney olmasına) işaretle ezelî yurdundan ayrılan insanın gurbette aşk, iştiyak, hasret ve çile ile pişerek ilahi ses ve nefese ayna olacak insan-ı kâmil olma yolculuğuna dikkat çeker.[2] Hakkındaki bilgilere göre yaşadığı coğrafyadan uzaklaşmamış olan Fuzûlî'nin şiirine akseden gurbet de onun için daha ziyade insanın ezelî gurbeti olmalıdır. Fuzûlî, esasen mecazi/beşerî aşkı, dünya hayatındaki yalnızlık ve ızdırapları dile getirir gibi görünen şiirlerinde dahi arka planda çoğu kez insanın asıl macerasını terennüm eden tasavvufi ve deruni bir aşk âlemini yansıtmıştır[3]. Ondaki gurbet de elbette bu boyuttan, insanın asıl hakikat ve macerasından bağımsız değildir. Nitekim, bir beytinde kendisinin gam meclisinde inleyen bir ney olduğunu söyler ve "âh"tan[4] kuru cisminde aşktan başka her şeyi yele vermesini ister:

"Ney-i bezm-i gamem ey âh ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru cismümde hevâdan gayrı"[5]

Fuzûlî'nin dünyadaki memleketinden hiç gurbete düşmediğini, bu duyguyu mecazi boyutlarıyla da yaşamadığını düşünmek de aslında çok mümkün değildir. Zira Ayas Paşa'ya sunduğu bir kasidede doğduğu yerde kişinin kadri bilinmeyeceğinden aşka revaç vermek için, muhabbetini (sevgisini) ortaya koymak için gurbeti seçtiğini zira kendi doğduğu/olduğu yerlerde bu cinsin (sevginin, aşkın) pazarının (alıcısının) olmadığını belirtir:

"Hevâ-yı seyr kıldum irtifâ'-ı kadr içün zîrâ
Yerinde her metâ'un pest olur elbette mikdârı
Revâc-ı 'ışk vermek kasdına çıhdum diyârumdan
Hüner zâyi'dür ol kişverde kim yokdur harîdârı
Muhabbet kılmağa izhâr-ı gurbet etdüm
Ne çâre yoh bu cinsün olduğum yerlerde bâzârı" [6]

---

[2] Tâhirü'l-Mevlevî, *Mesnevî'nin Dibacesi ile İlk On Sekiz Beytinin Şerhi*, Hazırlayanlar: Ali Güzelyüz, Mehmet Atalay, Kadir Turgut. Demavend Yayınları, 1. Baskı, Mart 2018, s. 95-103.

[3] Halûk İpekten, *Fuzûlî (Hayatı - Sanatı – Eserleri – Bazı Şiirlerinin Açıklamaları)*, Akçağ Yay., 15. Baskı, Ankara, 2020, s. 33-35.

[4] "Âh" (ﺁﻫ) lafzı elif (ا) ve he (ه) harflerinden oluşmakta olup bu, Allah lafzının (lafza-i celâl) ilk ve son harfleridir. Eski metinlerde lafza-i celâlin zaman zaman sadece elif ve he harfleriyle ("ﺍﻫ" şeklinde) gösterildiği de olurdu. Bu sebeple buradaki "ey âh" ifadeyi "ey Allah'ım" şeklinde düşünmek de mümkündür.

[5] Fuzûlî, *Fuzûlî Dîvânı (İnceleme - Tenkitli Metin)*, Hazırlayan: Abdülhakim Kılınç, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2021, s. 638, G. 265/2.

[6] Fuzûlî, a.g.e., s. 311, K.28/9-11. Günümüz Türkçesiyle: Kıymetimi arttırmak için gezmeye heves ettim, her eşyanın bulunduğu yerde değeri aşağıda olur. Aşka revaç vermek kastıyla diyarımdan çıktım (ayrıldım), müşterisinin olmadığı memlekette hüner, zayi olur. Sevgiyi (aşkı) ortaya koymak için gurbeti seçtim; ne çare, olduğum yerlerde bu cinsin pazarı yok.

FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL'İN ŞİİRLERİNDE GURBET

■ ASUMAN DEMİR

İnsan nesnel dünya ve kendi varlığı arasında bir bağ kurar. Özellikle de bu bağı, mekân ile sağlar. Mekânın insanın varoluşunu sarstığı yahut tehlikeye attığı durumlarda ise ortaya bir tekinsizlik hissi çıkar. Bu his tehlike olmadığı zamanlarda da peyda olabilir. Burada asıl mevzu güven algısını oluşturan mekân ve o mekânın dışıdır. Bu açıdan gurbet kavramı bünyesinde tekinsizliği barındıran önemli bir olgudur. Elbette gurbete sadece bu açıdan bakılamaz. İçinde özlem, sürgün, gariplik, yabancılık, ayrılık ve uzaklık gibi mefhumlar da vardır. İlk şiirlerini *Servet-i Fünun*'da yayımlayan Faruk Nafiz Çamlıbel de şiirlerinde bol bol gurbete değinmektedir. Öyle ki toplu şiirleri yayımlandığında ilk ismi *Gurbet ve Saire* olarak okuyucuyla buluşur. Faruk Nafiz'in gurbete bakışı karamsar değildir. Onun gurbeti bir çağlayan gibidir; önünde bentler duramaz ve coşkuyla akar.

"Han Duvarları" şiiri baştan başa gurbet şiiridir. Şiir yolculuk ile başlar. Keza yol ve yolcu kavramları da gurbet algısının alt zemininde birçok şiirde geçer. "Vahdet-i Vücut", "Yolcu", "Şehir", "Yolcu ile Arabacı", "Çoban Çeşmesi" bunlardan birkaçıdır. Bu şiirlerde yola çıkan kimi zaman yaralı bir çocuk olur; kimi zaman kayalıklardan inen bir adam; bazen alacakaranlıkta çamurda bata çıka yürüyen bir yabancı. Aslında şiirde, ana temada, Millî Edebiyat Dönemi aydınının Anadolu gözlemini görmek mümkündür. "Han Duvarları" bu yüzden bir yol/yolculuk şiiridir de. Yol uzadıkça ayrılık duygusu artmaktadır. Akabinde de tekinsizlik ve belirsizlik hissiyle yoğrulan bir gurbet karşımıza çıkar. Uzun ayrılık vakitleri ardından gelen özlem dolu bir gurbet değildir bu. Daha çok kök salamama ve devinim hâlinin getirdiği korkudur.

"Gurbet" adlı şiirde ise gurbet teması yalnızlık kavramıyla birleşir. Şair öyküleme tekniğini kullanır. Anlatıcı, herkese ve her şeye yabancı olduğu bir yerdedir. Bir kenara atılmış gibidir. Yalnızlığına yakın olan sadece kendisi gibi meçhul bir diyardan gelen kuştur: Gurbet kuşu. Kuşun ölümünün ardından ise yeniden yalnızlığa döner. Issızlık içinde kendine bir dost bulma umuduyla başlayan şiir, ikinci ve üçüncü bölümlerde yerini öfkeli bir yalnızlığa bırakır. Bu yalnızlık bir bakıma iletişimsizliktir. Burada dil ve gurbet ilişkisi de görülür. Türk edebiyatında bunun en güzel örneklerinden birini Refik Halit Karay düzyazıda vermiştir. "Eskici" adlı hikâyede yer alan Hasan, "Gurbet" şiirindeki şair anlatıcıya benzer. Hasan ve eskici arasındaki bağ da şair ve gurbet kuşu arasındaki ilişkiyi andırır. Elbette farklılıklar da vardır. Hikâye konuşma dili kavramı üzerine eğilirken şiir iletişim dilinden bahseder. Şiir daha sert bir söyleme sahiptir, hikâye ise gariplik ve mahzunluk çerçevesinde geçer. Yine de gurbette tanıdık birini bulan, birbirinin dilinden anlayan iki canlının yakınlığı her iki edebî türde de işlenir.

"Has Bahçe" şiiriyle iyice şiddetlenen yalnızlık, gurbet kavramını yokluğa çeker. Buna benzer bir söylem "Han Duvarları"nda da vardır.

"Gurbet beni muttasıl çekiyordu kendine
Yol, hep yol, daima yol… Bitmiyor düzlük yine
Ne civarda bir köy var, ne bir evin hayali
Sonun ademdir diyor insana yolun hâli"

Gidiş var fakat varış müphem. "Has Bahçe"de ise bu varış belirginleşmeye başlar. "Gurbette her günüm bir adımdır zevâlime" dizeleriyle artık yokluğun da netleştiğini görmek mümkündür. Gurbet bundan sonra sayılı gün gibidir. Yavaş yavaş adım adım beklenen sona, beklenen yokluğa yaklaştırmaktadır. Burada anlatıcının en büyük derdi gurbettir.

"Yolcu ile Arabacı" şiirinde de ilk olarak "gurbet ademden de kara" olarak karşımıza çıkar. Hatta buna benzer söylem "Okuyanlara" adlı şiirde de vardır. Burada da gurbet koyulaşır ve bir yas hâlini alır. Bir diğer önemli

“GOETHE, SADECE ALMAN EDEBİYATININ DEĞİL, BİLAKİS BÜYÜK EDEBİYATLARIN, EDEBİYAT AKIMLARININ VE DÜNYA ŞİİRİNİN DELTASIDIR.”

■ ABDULLAH EZİK
abdullahezik@gmail.com

Goethe’nin, on altıncı yüzyılın ilk yarısında yaşamış George Faust isimli magusun etrafında şekillenen fakat aynı zamanda demonlarla sözleşme akdetme, simya yoluyla unsurları dönüştürme gibi antik motiflerle de beslenen bir Alman halk efsanesine dayalı *Faust* tragedyasına 1773 yılından itibaren çalışmaya başladığı, tarihsel anlamda önemli bir meseledir.

Faust’un ilk fragmanlarının yayımlanması ise 1790 ilkbaharını bulur. Yıllar boyunca sahne sahne çalışılan eserin ilk kısmı, bugün de muhafaza edilen düzeniyle 1808 yılında Goethe külliyatının sekizinci cildi olarak Tıibingen’de J.G. Cotta tarafından basılmıştır. İkinci kısmın da dâhil edildiği bu büyük edebiyat anıtının nihayete ermiş yayımı ise 1832’de şairin ölümünden sonra gerçekleşebilmiştir.

Şairler Prensi’nin hayatının altmış yılına yayılan *Faust*, dünya edebiyatının şahikalarında gezen, insan zihninin bir mitoloji kataloğu içinde

harmanlanan derinlikli hallerinin hepsine temas edilmiş muhteşem bir epik tragedyadır. Eser bize daha yüce olana ulaşmak isteyen sancılı insan ruhunun sihir, simya ve şeytani güçlerin anaforunda kayboluşu, taşıdığı ikilikten yakalanıp uçuruma sürüklenişi ve nihayet Tanrı'nın, bütün nakısaları içinde bu ruhu takdir edişinin kusursuz bir anlatısını ve dayandığı arkaik halk hikâyesinin çok ötesine geçen mütekâmil uyarlamasını sunar. Böylece, R. Shattuck'un değerlendirmesiyle, *Faust*'un "Büyüklüğü, insanın yüceliğinin aynı zamanda zayıflığını da kapsıyor olması ve göz kamaştırıcı şiir sanatında yatar." Goethe; folklorun, tarihin ve mitlerin yeknesak ve yalın irfanından bir edebiyat heykeli dikmiştir. Şairi tarafından nazım türlerinin hemen hepsinin denendiği *Faust*, büyük Rus şairi Puşkin'in ifadeleriyle "Eşi benzeri olmayan bir eserdir. Alman edebiyatının en yüksek ifadesidir ve tıpkı Dante'nin İlahi Komedyası gibi kendi başına bir dünyadır, başka hiçbir eserle kıyas edilemez [...] Shakespeare'in eserleri gibi başlı başına bir kozmostur [...] Bu eserde Leibniz, Kant, Lessing, Herder [...] dâhil olmak üzere bütün Alman filozoflarını toplayın, bunların hepsinden daha fazla düşünce, daha orijinal fikirler, daha fazla felsefe mevcuttur. Faust hayatın gerçek felsefecidir."

Ötüken Neşriyat, tanrısal bir esinle beslenen büyük bir şairin ömrünü adadığı bu şaheseri, Avusturyalı ressam Franz Simm'in gravürleriyle tezyin edilmiş 1899 yılında Deutsche Verlags-Anstalt'ın basım düzeni içinde, Senail Özkan'ın çevirisiyle geçtiğimiz günlerde okurla buluşturdu.

Abdullah Ezik; Senail Özkan ile Goethe, Faust ve eserin çeviri süreci üzerine konuştu.

FAUST, İLK KEZ NEŞREDİLMEYE BAŞLANDIĞI YIL OLAN 1790'DAN BUGÜNE ÜZERİNE EN ÇOK KONUŞULAN, EN ÇOK ARAŞTIRMA YAPILAN VE TARTIŞILAN ESERLERDEN BİRİSİ OLAGELDİ. GOETHE'NİN *FAUST*'U GEREK MUHTEVASI GEREKSE FORMU İLE KENDİSİNDEN SONRA GELEN BİRÇOK YAZARA İLHAM OLDU, YENİ ESERLERİN GÜN YÜZÜNE ÇIKMASINA ZEMİN HAZIRLADI. SON OLARAK SİZİN ÇEVİRİNİZLE YENİ BİR *FAUST* BASKISI DA GEÇTİĞİMİZ GÜNLERDE ÖTÜKEN NEŞRİYAT ARACILIĞIYLA OKURLARLA BULUŞTU. ÖNCELİKLE *FAUST*'U ÇEVİRMEYE NASIL BAŞLADINIZ VE ÇEVİRİ SÜRECİ NASIL GELİŞTİ?

GÖNÜLLERİN YAKINLIĞI VE UZAKLIĞI: GOETHE'NİN EVLİLİĞE BAKIŞI

■ SEDEF AÇIKGÖZ

Goethe'nin bambaşka ve pek bilinmeyen bir romanı ile baş başayız. Almancadan *Gönül Yakınlıkları* olarak çevrilen eser, bize en başta kendi yaşamında yaşadığı ve gördüğü nice olayların farklı isimlerle aktararak Goethe'nin iç yaşamına bir büyüteç tutabilme olanağı tanımaktadır. Yadsınamaz bir gerçek olan, *Faust'un* ve *Doğu Batı Divanı'nın* büyüklüğü, Goethe'nin dünya edebiyatındaki en önemli sayfalara adının yazılmasına vesile olmuştur. Goethe büyük bir şairdir, önemli bir düşünürdür, ilgi çekici bir bilim insanıdır ve devlet yöneticisidir. Bu yazıda, Goethe'ye çok yönlü alanından ziyade, kısmen roman yazarlığı yönüne Gönül Yakınlıkları eserinin ışığında yakınlaşacağız. Thomas Mann'ın dünya roman sanatının bir incisi olarak gördüğü *Gönül Yakınlıkları* romanı hakikaten de roman türleri arasında dikkat çekici ve kendine has özelliklere sahip olan bir romandır.

Yabancı olan ama yapılarında birbirine yakınlık taşıyan maddelerin, dışarıdan bir etki ile bir araya getirilmesi ile yakınlıkları artar. Bir araya getiren etken ortadan kalkınca da ya su ve yağ gibi ayrılırlar ya da çay ve su gibi çoktan birbirlerine karışmış olurlar. Goethe romanına, aşk ve sevgiden ziyade özellikle evlilik birliği kurumuna bakışını daha eserin çok başlarında, kimyasal formüller vererek deneysel bir görüş katar. Theodore Zeldin *İnsanlığın Mahrem Tarihi* başlıklı yapıtında, bu duruma şöyle açıklama getirir: "Goethe o dönemin bir kimya terimini kullanarak kitaplarından birine Elective Affinities adını vermişti, bir çiftin birbiri için yaratılmış olduğu anlamına geliyordu bu. Fontenelle, maddelerin nasıl başka bir maddeyle birleştiğinden, sonra ondan ayrılıp nasıl üçüncü bir tanesiyle birlik oluşturduğundan hayretle söz ediyordu."[1] Evlilik birliği, bir arada oluşa imkân verirken, kişileri bu dairenin içinde tutan sadece sevgi midir, aşk mıdır yoksa sadakat midir? Yoksa çağın gerektirdiği bir zorunluluk mudur? Çağlar boyunca otoriter kurumlar, gerek arkaik dönemde gerek sözde medeni dönemde "evlilik" birliği ile kendilerini güvenceye almışlardır. Eserin konusu temelde evlilik birliğidir. Fakat ilginç bir durum var ki bunu da Madame de Stael'in ifadelerinden öğreniyoruz. Eserin yazıldığı dönemde Almanya'da evlilikler gitgide çatırdamaya başlamış. Toplum hızlıca bir değişime uğramış ve boşanma oranları çoğalır olmuş. Goethe'nin bu eseri yazmaktaki amacı belki de o dönem insanlarının evlilik fikri hakkında neler düşündüklerini aktarmak olabilir. Zamanı ve mekânı direkt aktarmadan bize anlatımını sunan Goethe, romanda adeta iki farklı disiplini birbirlerini açıklayacak şekilde ele alıp karşılaştırarak çok farklı ve güzel bir şey yapar. Bu disiplinler edebiyat sanatı ve kimya bilimidir. İnsani ilişkileri kimyasal bileşenlerle örnekleyerek, evlilik kurumunun dışarıdan gelebilecek herhangi bir "yabancı madde" karşısında aslında ne denli güçlü durup duramayacağını kimya biliminden yardım alarak anlatmak dâhiyane bir fikirdir. Hem döneminin nadide eseridir hem de çok eleştirilere yol açıp romantik dönem roman anlayışını dahi etkilemiştir. Alman romantik döneminde, bu romandan etkilenip roman yazan bile olmuştur. Örneğin Achim von Arnim'in "Armut, Reichtum, Schuld und Busse der Graefin Dolorens" (Kontes Dolorens'in Yoksulluğu, Zenginliği, Suçu ve Tövbesi) eseridir. *Gönül Yakınlıkları*'nın edebiyata etki etmiştir. Ve roman bir nisan öğleden sonrasının en hoş saatlerinde başlar.

[1] T. Zeldin, *İnsanlığın Mahrem Tarihi*, çev. E. *Özsayar*, s. 176.